

рівні формувати статутний капітал як в грошовій, так і не в грошовій формах та встановити обмеження щодо оплати капіталу матеріальними активами, облігаціями державної позики, тощо; створення союзів, об'єднань регіональних комерційних банків і комунальних банків, здатних задовольнити потреби регіону.

1. Алексеєнко Л. М. Ринок фінансового капіталу: становлення, проблеми та перспективи розвитку: Моногр., К.; Тернопіль, 2004. 2. Васильченко З. М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація. К., 2004. 3. Копилук О. Проблеми та шляхи нарощування рівня капіталізації в перехідний період банків України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіону: методичні підходи: Зб. наук. пр. Вип. 3 (53) 2005 / НАН України. Ін-т регіональних дослід. Відп. ред. М. І. Долішній. Львів, 2005. 4. Кротюк В., Куценко О. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал // Вісник НБУ. 2006. №3. С. 2–5. 5. Кротюк В., Куценко О. Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна // Вісник НБУ. 2007. №5. С. 3–8. 6. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / За ред. Б. М. Данилишина. Черкаси, 2006. 7. Туган-Барановський М. І. Політична економія. Курс популярний. К., 1994.

УДК 330.341.1+001.895:330.34

О. М. Луцків

Інститут регіональних досліджень НАН України

РЕГІОНАЛЬНІ ІННОВАЦІЙНІ СИСТЕМИ: ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

У статті окреслено проблему доцільності формування і розвитку регіональних інноваційних систем у ринкових умовах господарювання, визначено їх роль у забезпеченні конкурентоспроможності виробництва й економіки в цілому. Представлено їх структуру, механізми забезпечення взаємодії складових елементів, визначено чинники забезпечення ефективності їх функціонування.

In the article outlined problem of expedience of forming and development of the regional innovative systems in the markets conditions of manages, certainly their role in providing of competitiveness of production and economy on the whole. Their structure mechanisms of providing of co-operation of component elements is represented, certainly factors of providing of efficiency of their functioning.

Протягом останніх років зросло розуміння того, що нові технології безпосередньо впливають на конкурентоспроможність національного виробництва. Посилення орієнтації виробничої діяльності на освоєння новітніх досягнень науки і техніки разом із забезпеченням конкурентних переваг і зміцненням економічних механізмів сприяють підвищенню економічного розвитку держави. Тільки в сучасний період їх вплив зріс у сотні й тисячі разів, передусім завдяки високому попиту виробничої і споживчої сфер, розвитку підприємництва, прав інтелектуальної власності, глобалізації тощо. Саме тому актуальним залишається питання побудови ефективної інноваційної системи для забезпечення економічного зростання.

Концепція національної інноваційної системи (НІС) та її ролі в процесах технологічного й економічного розвитку почала формуватися з середини 80-х рр. ХХ ст. ученими різних країн світу. У центрі її уваги знаходяться національні особливості організації інноваційного процесу в різних країнах, функції окремо взятих суспільних і приватних інститутів, форми взаємодії цих інститутів на різних стадіях здійснення технологічних інновацій [5, с. 49]. Варто зазначити, що в основу концепції НІС покладено ідеї Й. Шумпетера щодо продуктивності інноваційної конкуренції корпорацій як головного чинника розвитку інноваційних процесів [4, с. 12].

Відповідно до концепції НІС ключову роль у реалізації технологічних змін відіграють чинники, які представляють національну специфіку і виражають історичний досвід, культуру, мову, розмір держави, національні інтереси, систему освіти, особливості сфери НДДКР, інноваційну інфраструктуру, інституції правового, соціального та фінансового характеру, відносини суб'єктів господарювання між собою та ін. [5, с. 49]. Тобто їх розглядають як сукупність взаємопов'язаних організацій, що займаються виробництвом і комерційною реалізацією наукових знань і технологій у межах держави. Крім того, з точки зору системного підходу у визначенні НІС доцільно виділити її суб'єктів, об'єкти та відносини між суб'єктами з приводу об'єктів. Системний підхід до інноваційного процесу дозволяє використовувати напрацювання системного аналізу і, таким чином, прогнозувати тенденції розвитку економіки [7, с. 36–37].

Незважаючи на те, що питанням змісту, чинників формування та особливостей розвитку НІС останнім часом присвячується велика кількість вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень, ще не вироблено визначення її як економічної категорії. Крім того, слід наголосити на необхідності комплексного аналізу сучасних особливостей розвитку інноваційних систем у регіонах України. Таким чином, метою даної статті є теоретико-методологічне обґрунтування змісту категорії «інноваційна система» і визначення особливостей формування та розвитку її для забезпечення конкурентоспроможності виробництва економічного зростання в цілому.

Слід зазначити, що всі елементи інноваційної системи із-за певного ступеня відкритості національної економіки відчувають вплив зовнішніх чинників, до яких можна віднести панівну бізнес-культуру та філософію інноваційної діяльності в світі та в країнах-торговельних партнерах; основну мову інноваційної діяльності (англійську), яка обслуговує інноваційні комунікації; міждержавні угоди з питань регулювання передачі технологій, захисту прав власності на інновації; ступінь зацікавленості іноземних інвесторів у розвитку інноваційної діяльності в країні, у спільному підприємстві тощо [5, с. 92].

Отже, НІС характеризується, з одного боку, певною сукупністю суб'єктів інноваційної діяльності й усталеними формами взаємодії між ними в ході реалізації інноваційних процесів, обумовленими національною специфікою та соціально-економічною політикою держави, а з другого, — динамічністю і відкритістю інноваційних процесів.

Важливо підкреслити, що в процесі історичного розвитку НІС у ній формується усталена практика відносин між суб'єктами, зумовлена традиціями національної бізнес-культури, ставленням до власності, національною психоло-

гією підприємництва, станом соціально-економічної системи країни в цілому, рівнем та якістю освіти, наявністю критичної маси знань, рівня технологій та ін. Вона конституює ядро механізму функціонування та розвитку НІС як організаційно-економічної форми відтворення, видозмінення та управління процесами виробництва, розповсюдження та використання інновацій.

Варто зауважити, що в економічно розвинутих країнах інноваційні системи вже є достатньо сформованими. Їх створення пов'язують з пошуком нових резервів і ресурсів інноваційного розвитку. Адаптація української національної інноваційної системи до вимог глобалізації також має враховувати зміну традиційної моделі інноваційного процесу («технологічний поштовх») на його сучасну модель, що заснована на системній інтеграції та мережевій взаємодії учасників цього процесу [5, с. 22].

У сучасних умовах господарювання регіони виступають осередками інноваційної діяльності, а на їх території на основі накопиченого досвіду взаємодії науки і виробництва в рамках регіональних і галузевих цільових програм, які можуть стати свого роду каталізатором ініціатив на місцевому рівні, з урахуванням коштів регіональних бюджетів, у тому числі і позабюджетного фінансування, формуються регіональні інноваційні системи (РІС). Їх можна розглядати (див. рисунок) як сукупність інститутів, що поєднані між собою виробничими і фінансовими зв'язками, а діяльність спрямована на розвиток, виготовлення

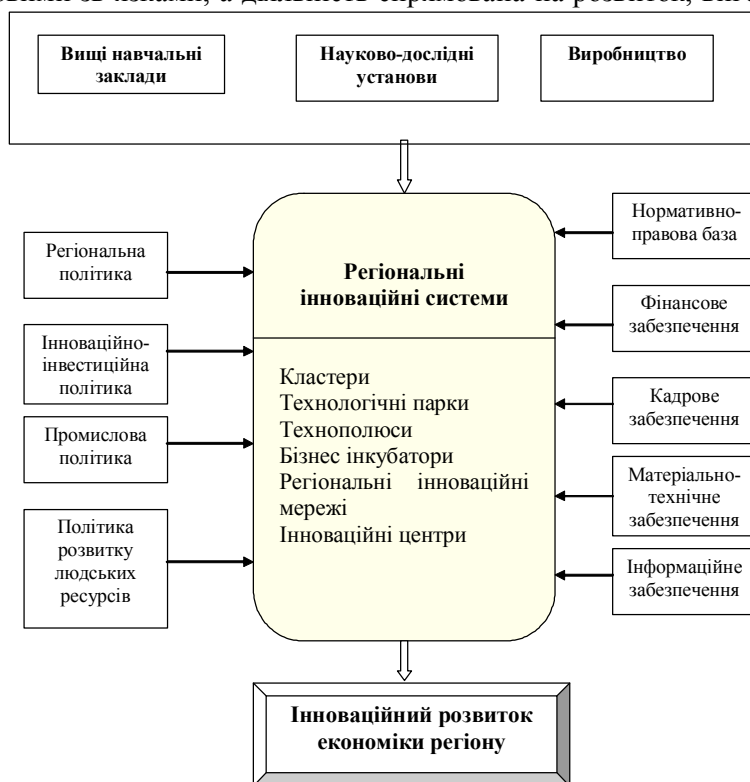

Схема формування регіональних виробничих систем

й поширення нових технологій. Ефективність функціонування РІС має забезпечувати передусім комплекс інститутів законодавчо-правового, податкового та фінансового характеру, створюючи сприятливі умови для активної співпраці в інноваційній діяльності.

РІС створюються для консолідації активів регіону й оптимального використання його економічного потенціалу, що, по-перше, збільшує надходження до місцевих бюджетів, по-друге, забезпечує залучення і збереження висококваліфікованого персоналу, по-третє, підвищує конкурентоспроможність економіки регіону. Метою їх організації є формування необхідних і достатніх умов для переходу України на інноваційний шлях розвитку на основі відновлення і модернізації виробництва, впровадження сучасних технологій, устаткування та продукції. Їхня діяльність має бути скерована на активізацію інноваційної діяльності за рахунок удосконалення форм і методів управління інноваціями, адекватних вимогам сучасних ринкових відносин. У рамках РІС повинна здійснюватися робота з: організаційного забезпечення створення, підтримки і розвитку регіональної інноваційної інфраструктури; інформаційного забезпечення інноваційної діяльності; науково-методичного забезпечення інноваційного етапу розвитку регіону; освітнього забезпечення самого регіонального інноваційного процесу в цілому.

РІС включають в себе організації: 1) що виконують дослідження і розробки (проектні і проектно-конструкторські організації, підрозділи вищих навчальних закладів і промислових підприємств); 2) які забезпечують апробацію техніки і технологій (технопарки, науково-експериментальні установи, технічні центри, інженерні центри, інкубатори і т.н.); 3) котрі надають фінансові, інформаційні, консалтингові, правові, соціальні й інші послуги; 4) мережу матеріально-технічної інфраструктури. До інфраструктури РІС слід віднести органи управління на регіональному і державному рівнях.

Суб'єкти РІС представлені різними суб'єктами господарювання або їхніми підрозділами, що займаються створенням, розповсюдженням і використанням інновацій (промислові підприємства, венчурні фірми, НДІ, ВНЗ, підприємства та установи інфраструктури інноваційної діяльності), а також державою в особі органів державного управління і контролю за інноваційними процесами.

Об'єктами РІС виступають інновації у фізичному та інформаційному розумінні, що створюються та використовуються для отримання прибутку або іншого ефекту [8].

Створення РІС дає можливість: об'єднати науково-дослідні інститути й установи різних форм власності, які безпосередньо розробляють і фінансують новітню продукцію, з виробничим сектором економіки; забезпечити належну організацію цільового навчання, підготовку й перепідготовку кадрів; інтегрувати усі ресурси в інноваційну сферу; створювати нововведення, узгоджені з вимогами замовників; забезпечувати безперервність впровадження інновацій; здійснювати управління та реалізацію інноваційних проектів; проводити трансфер технологій; виводити провідні галузі економіки регіону на новий технологічний рівень виробництва.

Таким чином, РІС можна представити як публічно-приватний форум співпраці бізнесу, регіональної адміністрації, органів місцевого самоврядування та держави, в якому беруть участь науково-дослідні й освітні установи, структури сприяння та трансферу інновацій, недержавні організації, що створюють можливості для активізації місцевих чинників росту та кращого використання існуючого економічного потенціалу.

У регіонах інноваційні системи різняться за структурою промисловості й видами існуючих навчальних закладів та інших дослідних установ, якістю системи освіти і наявними громадськими організаціями, діяльністю регіональної влади, позицією та підприємливістю населення. Побудову РІС визначають такі фактори, як: інституційна структура, рівень економічного розвитку, пріоритети стратегій розвитку, мотивація та бажання співпрацювати.

Основні виміри РІС — це кількість наукових установ або організацій, що виробляють наукову продукцію або нові технології, співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень і розробок, державного і приватного секторів їх фінансування, результати інноваційної діяльності у формі нових наукоємних продуктів і технологій, патентів і наукових публікацій [6, с. 124].

Ефективності функціонування РІС сприятимуть не лише високий рівень освіти і науки, а й цілий комплекс допоміжних підрозділів та інституційних умов. РІС можуть самостійно визначати рівень і тенденції інноваційної діяльності, є генераторами виникнення нових ідей і мають можливість реалізовувати їх у нових продуктах. Слід відзначити, що автори інноваційних розробок стверджують, що причини незатребуваності інноваційних технологій пояснюються відсутністю механізму просування їх на ринок. Саме такий механізм повинен бути закладений в основу їх формування. Діяльність РІС насамперед спрямована на [8, с. 104]:

- забезпечення зростання виробництва інноваційного продукту в регіоні;
- здійснення організаційної та фінансової підтримки в проведенні інноваційних заходів;
- організацію трансферу технологій і системи об'єднання підприємств з науковими установами;
- створення умов для розвитку інноваційного підприємництва;
- мотивацію до проведення інноваційної діяльності;
- ініціювання мережі зв'язків між фірмами, адміністрацією та бізнесом;
- формування виробничих систем типу інноваційних кластерів, технопарків, що діють на стику науки і техніки;
- сприяння підвищенню якості людських ресурсів шляхом організації навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації кадрів, надання консалтингових послуг, інформування тощо.

Регіональні інноваційні системи повинні бути орієнтовані на забезпечення безперервного процесу створення, закупівлі і впровадження інновацій для підвищення технічного рівня основних фондів, на проведення маркетингових досліджень для визначення доцільності створення інновацій. Тобто доцільно

створювати лише ті інновації, які в подальшому сприятимуть не лише підвищенню технічного рівня виробництва та якості продукції, а й перспективному економічному зростанню регіону загалом.

Регіональна інноваційна система повинна запровадити сучасні технології інноваційного менеджменту для організації алгоритму продукування та комерціалізації інтелектуальної продукції й залучення вітчизняних і зарубіжних інвестицій в економіку регіону.

Однією з переваг створення РІС є те, що університети та окремі науково-дослідні підрозділи мають доступ до зарубіжних технологічних програм, які можуть бути перенесені на власні розробки. До того ж дають можливість взаємодії наукових центрів, розташованих на території конкретного регіону, швидко й адекватно передавати технології один одному. Сьогодні прогрес науки і технологій дозволяє РІС долучатися до технологічної і виробничої конкуренції й на світовому ринку.

Для РІС характерною є взаємодоповненість регіональних економічних структур і комплексність реалізованих заходів у рамках регіонів. Тобто виникає своєрідна функціональна мережа, яка об'єднує всі суб'єкти в галузі трансферу знань і технологій. Важливою проблемою тут є неврегульованість діяльності у сфері трансферу технологій. Лише прийняття закону України «Про державне регулювання діяльності в галузі трансферу технологій» забезпечить не тільки цивілізований трансфер технологій і використання коштів, отриманих від реалізації нематеріальних активів для відтворення науково-технологічної сфери, а й сприятиме розширенню міжнародного науково-технічного співробітництва [2].

Підвищення рівня інноваційності економіки регіону можна досягнути за рахунок стимулювання всебічного розповсюдження нових технологій, розширення міжгалузевих взаємозв'язків між науковими організаціями й виробництвом, оскільки різноманіття різних наукових і технологічних знань, зв'язків полегшує комбінування факторів виробництва і є передумовою виникнення інновації. У рамках внутрішньовиробничих і внутрішньорегіональних зв'язків інтегруються наукові дослідження та розробки, здійснюється їх матеріальне і фінансове забезпечення; відбувається орієнтація на постійне оновлення асортименту продукції і технологій; стимулюється підвищення мотивації на стадіях від виготовлення інновації до її впровадження у виробництво, формуються регіональні інновації на основі диверсифікованості міжгалузевих зв'язків. РІС повинні забезпечувати ефективність зв'язків між тими, хто генерує нові знання, і тими, хто може їх застосувати з користю. Щоб така система функціонувала ефективно, взаємозалежність її елементів здебільшого повинна мати ринковий характер і мусить зберігатися конкуренція на ринку продуктів та у сфері витрат [1, с. 63].

Для забезпечення належної роботи науково-дослідних, науково-технологічних, дослідно-конструкторських та інших організацій, які безпосередньо займаються створенням інноваційного продукту, необхідна всебічна фінансова і законодавча підтримка. Діяльність РІС спрямована на використання сучасних методів управління новими розробками. Оскільки впровадження інновацій суп-

роводжується значними витратами, високим ступенем ризику та складністю прогнозування їх результатів, саме тому важливо правильно оцінювати наявні можливості виробництва, рівень кваліфікації працівників і заходи щодо стимулювання їх при впровадженні інновацій. Тому необхідно створити сприятливе організаційне середовище для забезпечення фінансування процесу комерціалізації інновацій. Ці питання потребують ефективної організації й управління для забезпечення успішної інноваційної діяльності [3, с. 122].

Ще однією проблемою є нестача в країні систематизованої інформації про завершені розробки новітніх технологій. Останнім часом у нас за різними науково-технічними програмами створена значна кількість зразків конкурентоспроможної продукції і сучасних технологій. Суб'єктам господарювання необхідні сприятливі умови доступу до вітчизняних і світових засобів інформації. Тобто йдеться про інфраструктуру інформаційного суспільства, загальний доступ до неї та вміння її використовувати. Це сприяло б формуванню ринку новітніх технологій, надавало б керівникам підприємств і потенційним інвесторам додаткові можливості для своєчасного визначення напрямів реструктуризації та подальшого розвитку підприємств, дало б змогу знайти об'єкти для ефективних капіталовкладень [1, с. 20].

Саме тому органи державного самоврядування мають усвідомити, що поширення інформаційних технологій сьогодні є важливим завданням. Серед проблем органів місцевого самоврядування перше місце мають посісти питання щодо підтримки ініціативи створення нових інноваційних підприємств і формування регіональної спеціалізації. Передусім йдеться про розширення та розвиток таких інноваційних структур, як технопарки, технополіси, кластери, бізнес-інкубатори, регіональні інноваційні мережі, інноваційні центри тощо. При формуванні цих інноваційних структур особливу увагу слід звернути на активізацію за їх допомогою малого і середнього інноваційного підприємництва, підвищення технологічного рівня виробництва, створення нових робочих місць у кожному регіоні. Головним завданням регіональних органів влади є створення соціально-економічних умов для активізації інноваційної діяльності, комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, формування нових інноваційних структур, проведення реструктуризації наявного в регіоні інноваційного потенціалу.

Слід зазначити, що основою функціонування РІС є комплексне бачення мети й оцінки доступних ресурсів і можливостей їх використання для зростання рівня інноваційності, а внаслідок цього й конкурентоспроможності конкретного регіону. Крім того, це означає створення та використання принципів і механізмів для підвищення мотиваційних дій різних установ в основних сферах діяльності, зокрема в [1, с. 61]:

- стратегічному управлінні;
- фінансовому управлінні;
- управлінні людськими ресурсами;
- оперативній діяльності;
- суспільній комунікації;
- створенні умов для підтримки підприємництва.

Тобто головною метою функціонування РІС є сприяння розвитку механізму реалізації та передачі нововведень у промисловість регіону, створення умов для залучення інвестицій у сферу високих технологій, інституційної підтримки венчурного інноваційного підприємництва, міжгалузевої кооперації підприємств усіх форм власності.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що РІС повинна відповідати реаліям ринкових умов господарювання і необхідності формування економіки, основаної на знаннях. Отже, для забезпечення інноваційного розвитку необхідно: всебічно сприяти проведенню науково-дослідницької та інноваційної діяльності за рахунок залучення висококваліфікованого трудового потенціалу; підтримувати науку й освіту; створювати нові організаційні форми в галузі досліджень і розробок, а також належні умови для зацікавленості виробників до пошуку результативних шляхів технологічних змін і підтримки нових інноваційних ідей; забезпечувати раціональну збалансовану взаємодію наукового, технічного і виробничого потенціалу, розроблення й активізацію механізму поліпшення інноваційної діяльності та поширення інновацій на всі сектори виробничої сфери регіону; формувати сприятливий підприємницький клімат, регіональні інноваційні кластери, технопарки тощо.

1. Бонковскі А., Клепка М., Матусяк К., Стшелєц Є. Інструменти підтримки інноваційності малих і середніх підприємств: досвід Польщі та Європейського Союзу. Познань; К., 2005. 2. Денисюк В. А. Стан та перспективи міжнародного трансферу технологій в Україні // Матеріали междунар. науч.-практ. конф. «Рынок технологий, проблемы и пути решения». К., 2002. С. 130–140. 3. Економіка і організація інноваційної діяльності: Підруч. / Волков О. І., Денисенко М. П., Гречан А. П. та ін.; Під ред. проф. Волкова О. І., проф. Денисенка М. П. К., 2004. 4. Иванова Н. И. Национальные инновационные системы. М., 2002. 5. Контуры инновационного развития мировой экономики: Прогноз на 2000–2015 гг. / Под ред. Дынкина А. А., М., 2000. 6. Управління інноваційними процесами в регіонах: Моногр. / Ін-т регіон. досліджень НАН України. Львівський банківський ін-т НБУ; За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М. А. Козоріза, д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. Львів, 2006. 7. Федулова Л., Пашута М. Розвиток національної інноваційної системи України // Економіка України. 2005. №4. С. 35–47. 8. Яремко Л. Регіональна інноваційна система // Регіональна економіка. 2006. №3. С. 103–112.

УДК 336.226.11

І. Р. Безпалько

Українська академія друкарства

ІСТОРІЯ ОПОДАТКУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Розглядаються історичні передумови формування системи оподаткування населення України з часів Київської Русі, коли першим прибутковим податком була данина, до початку створення сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб.

Historical conditions of tax system formation of the population of our state have been examined beginning from the times of Kiyv Rus' when the first income tax system of the physical person in Ukraine.